

др Зоран Ивошевић,
судија Врховног суда Србије

ЈЕДИНСТВЕНО СУПАРНИЧАРСТВО ПРОНАЛАЗАЧА У СПОРУ О РАСКИДУ ЛИЦЕНЦНОГ УГОВОРА

Коментар решења Врховног суда Србије
Гж. 853/91 од 10.7.1992. године

Супарничарство је процесна установа која сједињује више парничних односа у једном поступку, омогућајући да се у истој страначкој улози јави већи број лица - супарничара.

І. ЈЕДИНСТВЕНО СУПАРНИЧАРСТВО

Према положају супарничара, супарничарство се дели на обично и јединствено.

Обично супарничарство је процесна заједница у којој сваки супарничар задржава положај самосталне странке па његове радње или пропуштања не користе нити штете другим супарничарима (члан 200. ЗПП). Парничне радње једног супарничара не утичу на положај других тако да њихове парнице, иако сједињене у једном поступку, остају независне и могу имати различит ток, односно исход.

Јединствено супарничарство постоји кад се, по закону или због природе правног односа, спор може решити само на једнак начин према свим супарничарима, тако да се они сматрају као једна парнична странка, услед чега се дејство радње делатних супарничара протеже и на неделатне (члан 201. ЗПП). Будући да овај облик супарничарства не допушта да се према појединим супарничарима изричу различите одлуке, захтеви које супарничари истичу или од којих се бране морају бити идентични (1). То значи да морају имати исту садржину и бити засновани на истоветном чињеничном и правном основу (2). Фикција да се сви супарничари сматрају једном парничном странком установљена је због судбинске повезаности супарничара у поступку у којем "сваки може да ради све, али ни један против свих" (3).

1. Порекло јединственог супарничарства

Парнични односи јединствених супарничара сједињени су у поступку одређеном унутрашњом материјалноправном везом коју намеће закон или природа правног односа.

- (1) Н. Sperl, *Lehrbuch der Bürgerlichen Rechtspflege*, 1930, стр. 191.
- (2) З. Ивошевић, *Супарничарство*, 1970, стр. 87.
- (3) Н. Sperl, *op. cit.*, стр. 1.

Јединствено супарничарство детерминише закон у парницама ради: поништаја брака по тужби јавног тужиоца и лица која имају непосредни правни интерес, утврђивања, односно оспоравања очинства и материнства, поништаја уговора по тужби јавног тужиоца и заинтересованог лица итд.

Јединствено супарничарство детерминише природа правног односа у свим парницама у којима је незамисливо различито окончање поступка према субјектима једног материјалноправног односа, као што су: сувласници послужног добра на којем се тражи утврђење службености, законски наследници који траже поништај тестаментa, заједничари који траже или од којих се тражи предаја ствари из заједничке имовине, сувласници који траже или од којих се тражи предаја недељиве ствари, наследници неподељене заоставштине у споровима са повериоцима или дужницима оствариоца, лица која оспоравају постојање неког стварног права или истинитост неке исправе, итд.

2. Вољно и нужно јединствено супарничарство

Теорија и пракса разликују два вида јединственог супарничарства: вољно и нужно.

Јединствено супарничарство је *вољно* кад није нужно да у процесну заједницу супарничара уђу сви субјекти према којима би спор могао бити решен на исти начин (4). За овај вид супарничарства карактеристично је да од подносилаца тужбе зависи хоће ли сви или само неки субјекти материјалноправног односа бити обухваћени процесном заједницом супарничара, али се они који су у њој сматрају једном парничном странком, па спор према њима мора бити решен на истоветан начин. Јединствена одлука је и овде неизбежна, али није неизбежно да баш сви субјекти материјалноправног односа буду у процесној заједници супарничара (5). Вољно јединствено супарничарство постоји у две групе случајева. - Прву групу чине парнице које ће се окончати пресудом чија се правноснажност проширује и на одређена лица која нису учествовала у поступку. Таква је, на пример, пресуда о иселењу закупца која делује и на чланове његовог домаћинства односно подзакупца или пресуда донесена према извршиоцу тестаментa, која делује и на тестаменталне наследнике. - У другој групи су остале парнице са идеитичним предметом спора. - Пошто вољно јединствено супарничарство допушта да сви субјекти материјалноправног односа не буду укључени у парницу, могућно је да неко од супарничара повуче тужбу, односно да према неком од њих тужба буде повучена. Али, није могућно да неко од супарничара призна захтев који други оспоравају или да се одрекне захтева противно вољи осталих, јер би ово могло довести до различитог окончања парнице, што је непримерено јединственом супарничарству.

Јединствено супарничарство је *нужно* кад се судска заштита може остварити само ако у процесну заједницу супарничара буду укључени сви субјекти материјалноправног односа о којем суд одлучује. Овде правило о једнаком начину решавања спора према свим супарничарима има апсолутан значај, јер се односи на све субјекте материјалноправног односа (6). Решавање спорова без неког од њих водило би "неразрешивим заплетима" (7). Нужно јединствено супарничарство настаје у парницама поводом недељивих стварних права и других недељивих правних односа. - У недељива стварна права спадају: неподељена имовина супружника, имовина чланова породичне задруге, неподељена заоставштина, својина на заједничким деловима зграде, службености у корист или на терет више лица и залога у корист

(4) З. Ивошевић, *op. cit.*, стр. 89 и 90.

(5) L. Rosenberg, *Lehrbuch des deutschen Zivilprozessrechts*, 1954, стр. 441.

(6) З. Ивошевић, *op. cit.*, стр. 96.

(7) G. Neumann, *Kommentar zum österreichische Zivilprozess*, 1927, стр. 267.

или на терет више лица (8). - Други недељиви правни односи доводе до нужног јединственог супарничарства кад у имовинским, наследним, породичним, ауторским, стамбеним и другим споровима субјекте у истој страначкој улози повезује заједнички недељив правни интерес према противнику (9). - Пошто нужно јединствено супарничарство не допушта да неко ко је субјект материјалноправног односа буде изван процесне заједнице супарничара, непотпуна процесна заједница доводи до одбијања захтева због недостатка стварне легитимације (10).

За оба вида јединственог супарничарства важе заједничка правила настала из функције да се сви супарничари сматрају једном парничном странком, установљене ради обезбеђивања услова за једнако решавање спора према свим супарничарима. Та правила су: Супарничар према коме тече рок, чува рокове оних који су их пропустили. Сви супарничари морају имати истоветан положај у односу на могућност прекида или мировања поступка. Јединствени супарничари су "колективни заступници" (11) странке коју заједно чине и зато се радње делатних супарничара простиру и на неделатне. Ако супарничари предузму колидирајуће парничне радње делује најповољнија. Диспозитивне парничне радње могу се предузимати јединствено и уз сагласност свих супарничара изузетак постоји само код повлачења тужбе у случају вољног јединственог супарничарства). Вођење поступка, расправљање, чињенична грађа и оцена доказ морају бити јединствени. Одлука о спору мора гласити једнако према свим супарничарима. Правни лек изјављен од једног супарничара отвара вишу инстанцу и за друге супарничаре. Противник може побити одлуку само правним леком који обухвата све јединствене супарничаре. Одлука о правном леку мора бити једнака према свим супарничарима.

II. ЈЕДИНСТВЕНО СУПАРНИЧАРСТВО ПРОНАЛАЗАЧА

Изложена основна знања о јединственом супарничарству, неопходна су за разумевање садржине и оцену квалитета решења Врховног суда Србије, Гж. 853/91 од 10.7.1992. године, донесеног у парници по тужби проналазача, као давалаца лиценце, против корисника проналаска, као стицаоца лиценце.

Тим решењем укинута је пресуда Окружног суда у Београду П.4659/90 од 8.10.1991. године, којом су одбијени захтеви тужилаца: да се раскине новелирани уговор о лиценци, забрани даље искоришћавање патента и врати лиценцна документација. У овој парници процесна заједница тужилаца била је непотпуна: од пет давалаца лиценце тужбу је поднело четири, али су касније два тужиоца повукла тужбу. Првостепени суд је то прихватио па су преостала два тужиоца предложила да се тужба прошири и на њих како би остали у парници или у улози тужених. Ту улогу су већ имали: стицалац лиценце и пети носилац патента који тужбу није ни поднео.

1. Јединствено супарничарство давалаца лиценце

Испитујући побитану пресуду по жалби тужилаца, Врховни суд се најпре изјаснио о карактеру процесне заједнице у којој су се даваоци лиценце морали наћи:

"Сви даваоци лиценце, по новелираном уговору о лиценци, носиоци су патента, јер су, као коаутори изумели технолошки поступак добијања препарата за одржавање хигијене косе "ПАИ", екстрадицијом из Биљака. Ово их, према члану 76. Закона о заштити проналаска, техничких унапређења и

(8) О. Станковић - М. Орлић, *Стварно право*, 1980.

(9) З. Ивошевић, *оп. cit.*, стр. 99-103.

(10) Б. Познић, *Грађанско-процесно право*, 1989, стр. 346.

(11) G. Petschek, *Das österreichische Zivilprozess*, 1963, стр. 303

знакова разликовања ("Службени лист СФРЈ" бр. 34/81 и 3/90), недељиво повезује у материјалноправну заједницу из које заштиту проналазача према стицаоцу лиценце, могу остварити само као јединствени супарничари у смислу члана 201. ЗПП. По овој одредби сви јединствени супарничари сматрају се једном парничном странком, како би се спор, због недељивости правног односа у којем учествују, могао решити на једнак начин према свима. То значи да се у овој парници спор може решити само јединственом пресудом која ће подједнако гласити према свим тужиоцима као јединственим супарничарима. Да би се то обезбедило тужиоци могу предузимати диспозитивне парничне радње (повлачење, преиначење или проширење тужбе, закључење поравнања и др.) као једна парнична странка а не као појединачни процесни субјекти. У погледу осталих парничних радњи важи правило да се радње делатних супарничара протежу и на неделатне па ако неки супарничари остану код тужбе а неки је повуку има се узети да су код тужбе остали сви. Ова и друга правила јединственог супарничарства морају се поштовати јер њихово непоштовање доводи до неразрешивих заплета."

Копроналазачи успостављају јединствено супарничарство због недељивог правног односа насталог заједничким патентом и недељивог правног интереса према лицима која тај патент користе или оспоравају. У парници поводом коришћења патента, проналазачи су тужиоци па улазе у процесну заједницу активних супарничара. У парници поводом оспоравања патента проналазачи су тужени па чине процесну заједницу пасивних супарничара. Због правне заједнице у којој се налазе, они у оба случаја образују материјално супарничарство из члана 196. став 1. тачка 1. ЗПП (12). Јединствено супарничарство и може настати само из материјалног.

Будући да се налазе у процесној заједници активних јединствених супарничара, даваоци лиценце су били у положају да се поступак по њиховој тужби оконча на исти начин према свима. То се међутим овде није догодило, јер је првостепени суд према тужиоцима који су повукли тужбу донео немериторну а према осталим тужиоцима, мериторну одлуку.

2. Повлачење тужбе и неразрешиви заплети

Прихватањем повлачења тужбе од стране два тужиоца повређено је правило да у случају колидирајућег понашања јединствених супарничара делује повољнија радња. У колизији тужбе и изјаве о њеном повлачењу треба узети да код тужбе остају сви (13). Непоштовање овог правила изазива неразрешиве заплете. До њих је дошло и у овом случају:

"Првостепени суд је ваљано закључио да даваоци лиценце имају положај јединствених супарничара али је био недоследан у примени правила којим се овај положај обезбеђује. Тако је, упркос правилном ставу да мењање процесног положаја јединствених супарничара није могућно, на рочишту 8.10.1991. прихватио изјаве С.Ђ. и М.Ђ. о повлачењу тужбе, мада их они појединачно нису могли дати. После погрешног прихватања повлачења тужбе, преостали тужиоци су предложили проширење тужбе како би се С.Ђ. и М.Ђ. задржали у парници у измењеној улози тужених. Иако на рочишту 8.10.1991. године није дозволио проширење тужбе (при чему га је погрешно назвао преиначењем), првостепени суд је С.Ђ. и М.Ђ. у уводу пресуде и ставу 1. њене изреке ипак третирао као тужене.

Ове противуречности указују да је првостепени суд, и поред правилне оријентације запао у неразрешиве заплете због којих се побијана пресуда не може испитати, што представља битну повреду поступка из члана 354. став 2. тачка 13. ЗПП, на коју се пази по службеној дужности (мада је и жалба види). То је и био разлог укидања побијане пресуде у смислу члана 369. став 1. ЗПП.

(12) З. Ивошевић, *op. cit.*, стр. 93.

(13) З. Ивошевић, *op. cit.*, стр. 114.

3. Процесни распоред јединствених супарничара

Врховни суд је, разуме се, решењем о укидању побијане пресуде, наложи првостепеном суду да отклони учињене пропусте. При том је упозорио:

”Али, тиме се не решава основни проблем ове парнице: непотпуност процесне заједнице тужилачке странке која је изазвана одсутношћу једног носиоца патента, односно даваоца лиценце - Ч. Б. Тужба је овај проблем покушала да реши укључивањем овог процесног субјекта у парницу у својству туженог... Покушај није био делотворан, јер се један од давалаца лиценце не може наћи изван процесне заједнице, пошто сви заједно чине скупину јединствених активних супарничара. Како се у ту скупину не може вратити док тужба према њему не буду повучена, овај пороблем тек треба да буде решен. При томе ваља имати у виду да процесна заједница јединствених супарничара може бити нужна или вољна. У оба случаја спор се може решити на једнак начин према свим супарничарима. Разлика између нужног и вољног јединственог супарничарства је само у томе што је у првом случају заједничка тужба нужна, док у другом није”.

Материјалноправна повезаност јединствених супарничара, њихов истоветан правни интерес према трећим лицима и фикција да се сматрају једном парничном странком, не допуштају да се они у истој парници нађу у различитим страначким улогама. Они морају бити заједно у поступку заштите права, као што су заједно и у материјалноправном односу (14). Отуда, непотпуност процесне заједнице активних супарничара није могла бити решена укључивањем једног од проналазача у поступак на страни туженог. Из истих разлога није било могућно и проширење тужбе на проналазаче који су је повукли. (Наравно, није било могућно ни њихово претходно повлачења тужбе.)

Из свега произлази да је због судбинске повезаности јединствених супарничара немислииво да они у поступку заштите права имају различите страначке улоге.

4. Симбиоза вољних и нужних јединствених супарничара

Супарничарство копроналазача, као давалаца лиценце, има у овом случају једну ретку одлику:

”Процесна заједница активних супарничара у овој парници је, међутим, специфична: за Д. М., С. Б., С. Ћ. и М. Ћ. важе правила нужног јединственог супарничарства а за Ч. Б. - правила вољног јединственог супарничарства. Према међусобном споразуму давалаца лиценце од 18.6.1986. године, прва четири даваоца лиценце остварују лиценцну накнаду (два по 9% и два по 6%) док је пети давалац не остварује (на нули је). Из овог следи да Ч. Б. не дели са осталим даваоцима лиценце исти правни интерес у односу на постојање, односно раскид лицензног уговора, тако да може, а не мора, бити у процесној заједници тужиоца, али свакако нема легитимацију туженог. За нужно јединствено супарничарство потребно је да поред недељивог права, односно правног односа о којем се одлучује, постоји и недељив правни интерес у односу на предмет спора и противника у парници. Недељивост права, односно правног односа заједничка је за све даваоце лиценце који су... поднели тужбу у њеном првобитном изгледу. Они у тој заједници морају бити, док им се Ч. Б. може али и не мора придружити”.

Процесна заједница јединствених супарничара не мора бити хомогена. Њу могу чинити и вољни и нужни јединствени супарничари. На пример, кад сувласници, на основу истог чињеничног стања захтевају предају ствари, онда су они вољни јединствени супарничари и не морају сви

(14) З. Ивошевић, *op. cit.*, стр. 100 и 101.

бити тужиоци. Међутим, ако се један сувласнички део односи на заједничку имовину стечену у браку, брачни другови у процесној заједници вољних супарничара имају положај нужних јединствених супарничара, јер се као тужилац не може јавити само један од њих (15). И не само то: могућно је да у истој процесној заједници за неке супарничаре важи режим јединственог а за неке режим обичног супарничарства (16).

Одсуство истоветног правног интереса у односу на постојање, односно раскид лицензног уговора, имало је за последицу да у процесној заједници нужних супарничара за једног од проналазача важе правила о вољном јединственом супарничарству. То омогућује и решавање проблема непотпуне процесне заједнице тужилаца. Пошто би одсутни проналазач у тој заједници имао положај вољног јединственог супарничара, она је могућна и без њега па га треба ослободити инкомпатибилне улоге туженог.

5. Дејство правног лека и одлуке о њему

Два проналазача, односно даваоца лиценце, који су изјавили да повлаче тужбу, нису поднели жалбу. Међутим, Врховни суд и њих има у виду у пројекцији новог суђења:

”Решење о укидању првостепене пресуде односи се и на С. Ћ. и М. Ћ., који жалбу нису изјавили, јер се код јединственог супарничарства, дејства парничних радњи делатних супарничара протежу, у смислу члана 201. ЗПП, и на неделатне. Отуда и они имају право и дужност да учествују у новој главној расправи. Њихове појединачне изјаве о повлачењу тужбе не производе правна дејства”.

После укидања побијане пресуде првостепени суд добија прилику да поново суди. Али, он је неће правилно искористити ако не омогући свим даваоцима лиценце да учествују у поступку. То је услов без којег се нова одлука не може једнако односити према свим проналазачима.

Правило да се дејство парничне радње делатних супарничара протеже и на неделатне, помоћи ће суду да даваоце лиценце који су изјавили да повлаче тужбу и даље сматра тужиоцима. На то неће утицати што они нису поднели жалбу. Жалбом једног супарничара отвара се виша инстанца и за друге, чак и кад су повукли тај правни лек или су се одрекли његовог подношења (17). Овакво дејство жалбе има за последицу да и одлука о жалби једнако делује према свим супарничарима, независно од тога да ли су жалбу поднели или не.

На исти начин делује и ванредни правни лек делатног супарничара, односно одлука донесена о њему.

(15) З. Ивошевић, *op. cit.*, стр. 89.

(16) L. Rosenberg, *op. cit.*, стр. 441.

(17) A. Nikisch, *Zivilprozessrecht*, 1952, стр. 441.